

Богдан ВОЛОШИНСЬКИЙ

РІДКІСНА СВІТЛИНА КОРИФЕЯ УКРАЇНСЬКОГО ТЕАТРУ

(До 180-річчя від дня народження Марка Кропивницького)

Засновник українського професіонального театру, режисер, драматург і актор Марко Кропивницький, 180-річчя від дня народження якого відзначалося у 2020 р., мав величезний вплив на розвиток галицько-українського драматичного театру. Він особисто підтримував творчі контакти протягом усього свого життя з багатьма галицькими акторами і театральними діячами, з якими запізнався у часі свого кількомісячного перебування у Галичині 1875 р. Засвідчують це його листи і подаровані світлини, одну з яких можна побачити серед документів збереженої частини архіву артистичного подружжя Івана та Іванни Біберовичів¹. Як показало наше дослідження, ця світлина видатного українського театрального діяча дійсно є рідкісною (ймовірно, уцілілою в єдиному примірнику).

Портрет М. Кропивницького виконаний у петербурзькому фотоательє Н. Ануфрієва. На звороті – дарчий автограф корифея української сцени: “Шановній пані Биберовичовій видь Марка Кропивницького. СПб [Санкт-Петербург], 16 генваря 1887 р.” Пошкоджена поверхня і пошматований цвяшками (для кріплення на стіні) верх світлини засвідчують її довголітні гастрольні мандри з примадонною Руського народного театру, для котрої портрет “батька українського театру” був майже іконою.

Познайомилася юна актриса Ляновська (ранній сценічний псевдонім Іванни Біберович, уродженої

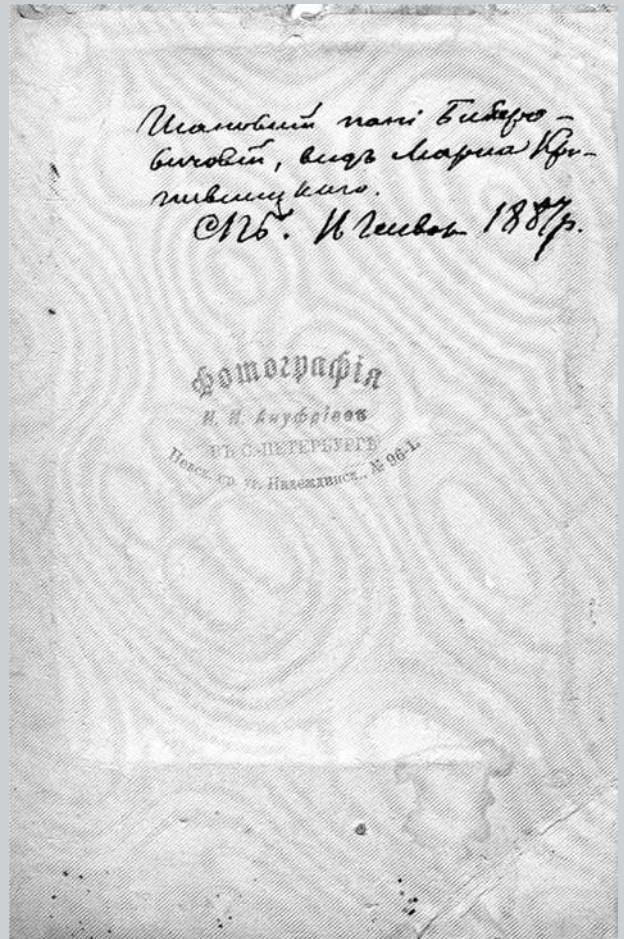
Коралевич) з Марком Кропивницьким 1875 р. під час його піврічної роботи режисером у трупі Руського народного театру, що його очолювала тоді Теофіла Романович. Властиво, нам не відомо, чи й привернула чимось до себе Іванна його увагу, оскільки на театральному кону вона у тому році робила щойно перші кроки, виступаючи переважно у масових сценах і виконуючи дрібні ролі у виставах. Описуючи у мемуарах “За тридцять п’ять літ” свої враження від короткочасної праці у галицькому театрі, Марко Кропивницький зі симпатією згадує лише старшого брата Іванни – актора Михайла Коралевича: “Межи тамтешніми артистами зустрів я скількохсь академіків, які ради діла ладні були навіть самі поміст на кону замітати...Гродський, Коралевич, Вітушинський...” [1].

Пізніше засновники і керівники Руського народного театру ще кілька разів ініціювали приїзд М. Кропивницького до Галичини й провадили з ним із цього приводу перемовини, однак більше він на Наддністрянщину прибути не зміг. Натомість прийшли на галицьку сцену його драматичні твори. Першим твором М. Кропивницького, поставленим на сцені Руського народного театру, стала драма “Глитай, або ж Павук” (йшла під назвою “Глитай”), прем’єра якої відбулася у Станиславові (тепер Івано-Франківськ) 3 жовтня (н. ст.) 1885 р. на бенефіс Іванни Біберович, котра виконала роль Олени. Дякуючи галицьким артистам за виставу його п’єси у листі до режисера театру І. Гриневецького від 9 (21 н. ст.) жовтня 1885 р. з Ростова-на-Дону, автор адресував бенефісантиці такі слова: “(...) ще більш я вдячний пані Біберовичовій за те, що вона зволила оказати таку любу честь моїй творі, що занотувала перше представлення “Глитая” у Галичині своїм бенефісом” [2]. Зауважимо також, що

¹ Іван Біберович (1854–1920) – український театральний діяч, актор і режисер, директор Руського народного театру у 1882–1892 рр. Іванна Біберович (1858–1937) – українська драматична актриса. Документи з архіву Івана та Іванни Біберовичів зберігаються в архіві автора статті.

Фотопортрет Марка Кропивницького, подарований Іванні Біберович. Санкт-Петербург, 16 січня (ст. ст.) 1887 р.

Дарчий напис на звороті фотопортрета Марка Кропивницького, подарованого Іванні Біберович.

керівники Руського народного театру І. Біберович та І. Гриневецький, готуючи прем'єру драми "Глитай", мали намір запросити М. Кропивницького, М. Заньковецьку та М. Садовського на гостинні виступи до свого театру під час осінніх гастролей у Львові. Цю новину навіть поширили галицькі часописи [3], однак візит високих гостей не відбувся.

Другою на сцену Руського народного театру вступила "шутка-оперетка" "Пошились у дурні", яка уперше і з добрим сприйняттям публікою була відіграна у Львові 29 листопада (11 грудня н. ст.) 1886 р., в один вечір з "Назаром Стодолею" Т. Шевченка і знову ж на бенефіс І. Біберович. Дата "16 січня 1887 року" (за старим стилем) на світліні дозволяє нам з'ясувати обставини, за яких вона була подарована артистці. Очевидно, отримавши звістку про успіх у Галичині вистави другої своєї п'єси, М. Кропивницький також надіслав свою подяку театрові, а для Іванні Біберович, яка власним мистецьким авторитетом сприяла

популярності його драматичних творів на галицькій сцені, переслав на знак вдячності й поваги свій фотопортрет з дарчим написом.

Січневі дні 1887 р. були часом тріумфу українського театру у Петербурзі. Столична публіка 13 січня уперше дивилася "Пошились у дурні", 14 січня відбулася вистава "Наталки Полтавки" І. Котляревського, від 15 до 17 січня вистав не було, а 18 січня² повторювалася "Наталка Полтавка" [4]. Саме у ті дні короткого перепочинку у напруженій режисерській, акторській та організаторській роботі М. Кропивницький знайшов час подякувати своїм галицьким побратимам за постанову його твору, роботу над яким він розпочав якраз під час свого короткочасного перебування в Галичині. Про існування супровідного листа до світліни можемо здогадуватися зі змісту

² Дати подано за старим стилем.

Фотопортрет Марка Кропивницького, подарований Марії Заньковецькій. Санкт-Петербург, 16 лютого (ст.ст.) 1887 р.

новини, поміщеної у львівському часописі “Діло” за 24 січня (5 лютого н. ст.) 1887 р.: “Український театр М. Кропивницького відіграє сім днів в Петербурзі мелодраму Гушалевича “Підгоряни” з прекрасною музикою М. Вербицького” [5]. Інформацію про намір М. Кропивницького у столиці Російської імперії здійснити виставу переробленої ним для своєї сцени галицької мелодрами³ редакція часопису, мабуть, узяла з його листа. Слід відзначити, що про листування М. Кропивницького з галицькими колегами у тому часі мусимо говорити лише у припущеннях, оскільки цю неоціненну творчу кореспонденцію не пощадило

³ Мелодрама І. Гушалевича “Підгоряни” (у переробці М. Кропивницького) справді була у репертуарі трупи, однак під час зимових гастролей 1887 р. у Петербурзі її вистава не відбулася через заборону царської цензури.

воєнне і революційне лихоліття: у роки першої світової війни у Львові згоріла більша частина театральної бібліотеки товариства “Руська бесіда” (засновник Руського народного театру), серед документів якої зберігалося й листування з драматургами, а в грудні 1917 р. пожежа знищила разом із садибою на хуторі Затишок на Харківщині увесь театральний архів самого М. Кропивницького.

Зауважимо також, що дослідникам історії українського театру відомі – схожі зі збереженим в альбомі Іванни Біберович – фотопортрети М. Кропивницького, виконані тоді ж і в тому самому інтер’єрі в ательє Н. Ануфрієва, проте в інших ракурсах. Серед них – широко znana і часто публікована у театрознавчих виданнях світлина з портретом у повний зріст, подарована М. Заньковецькій із датою 16 лютого 1887 р. [6], а також опублікований на другій сторінці книги А. Суворіна “Хохлы и хохлушки” фотопортрет М. Кропивницького (із газетою “Новое время”, яку видавав А. Суворін, у правій руці) [7]. Відзначимо й те, що провівши дослідження іконографічних матеріалів у фондах Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України та Музею театального, музичного та кіномистецтва України у Києві дублікатів фотопортрета М. Кропивницького такого зразка, як подарований І. Біберович, ми не виявили.

Досліджена унікальна світлина-портрет Марка Кропивницького є ще одним свідченням підтримання плідного творчого діалогу між театральними діячами Наддніпрянщини й Галичини в кінці XIX століття.

1. Кропивницький М. За тридцять п’ять літ // Кропивницький М. Твори в шести томах – К.: Державне видавництво художньої літератури, 1960. – Т. 6. – С. 114.

2. Кропивницький М. Лист до І. Гриневецького від 9 жовтня 1885 р. // Кропивницький М. Твори в шести томах. – К.: Державне видавництво художньої літератури, 1960. – Т. 6. – С. 344.

3. Руський народний театр // Діло – Львів, 1885. – Ч. 96. – 31 серпня (12 вересня) – С. 3; Рубр.: Новинки.

4. Меженко Ю. Хронологія артистичної діяльності М. Л. Кропивницького (Матеріали до біографії) // Марко Лукич Кропивницький. Збірник статей, спогадів і матеріалів. – К., 1955. – С. 408.

5. Діло – Львів, 1887. – Ч. 9 – 24 січня (5 лютого) – С. 4; Рубр.: Наука, штука і література.

6. Меморіальний музей М. Л. Кропивницького в Кіровограді. Фотоальбом. – К.: Мистецтво, 1986. – С. 3.

7. Суворинъ А.С. Хохлы и хохлушки. – СПб., 1907. – С. 2.